

Друштво за унапријеђење политичке, културне и привредно-економске
сарадње Црне Горе, Републике Србије и Републике Српске

Подгорица, Црна Гора

Њ.Е. Ахмед Шахид

Специјални извјестилац УН за слободу вјероисповијести или увјерења

Ваша екселенцијо,

Подстакнути Вашим позивом упућеним, између осталог, и организацијама цивилног друштва, за доставу прилога за Ваш тематски извјештај о елиминисању нетолеранције и дискриминације засноване на религији или увјерењу и постизању одрживог циља развоја 16, слободни смо да Вас упознамо са драстичним видовима нетолеранције и дискриминације у законодавству и пракси у Црној Гори, као и са ефектима такве дискриминације. Иако је фокус Вашег интересовања на мањинским вјерским заједницама, као и на рањивим групама као што су жене и дјевојчице, аутохтони народи, као и избјеглице и мигранти, ипак смо мишљења да развој догађаја у Црној Гори, од доношења новог Закона о слободи вјероисповијести или увјерења и правном положају вјерских заједница, због дискриминаторних ефеката тог закона, праксе изразите нетолеранције које власти Црне Горе исказују према епархијама Српске православне цркве у тој држави и потенцијалне ескалације кризе, заврјеђује Вашу посебну пажњу и бригу, као и да представља негативан примјер на који би се требало осврнути у Вашем извјештају на 75-ом засиједању Генералне скупштине УН.

На самом почетку нашег прилога жељели бисмо да Вашу пажњу усмјеримо на неколико, по нашем мишљењу, изузетно важних чињеница у чијем контексту би се могле сагледати информације које ћемо Вам пружити у овом тексту. Црна Гора је мултиетничко и мултиконфесионално друштво са преовлађујућом православном већином. Од 620 029 становника, према попису из 2011, 72,07% се изјаснило да припадају православној вјероисповијести, 19,11 % се декларисало као припадници исламске вјероисповијести, њих 3,44 припада римокатоличкој вјероисповијести, док је

припадника других вјероисповијести и атеиста 5,38%. Историјски посматрано, настанак и развој црногорске државности везује се за теократско уређење, будући да су православни цетињски митрополити из династије Петровић Његош били истовремено и духовни и световни поглавари Црне Горе од 17. до средине 19. века. Данашња Митрополија црногорско-приморска Српске православне цркве настављач је континуитета те Митрополије на чијем су се челу налазили црногорски владари, док само устројство православне Цркве у Црној Гори сеже и у ранију прошлост и управо је 2019. обиљежен значајни јубилеј - 8 вјекова постојања и дјеловања Српске православне цркве у Црној Гори. Црна Гора је стекла међународноправни субјективитет 1878. а 1918. је ушла у састав Краљевине СХС, касније Краљевине Југославије. Након Другог свјетског рата, Црна Гора је била федерална јединица у саставу СФРЈ да би по дисолуцији те државе наставила да буде федерална јединица у двочланој СРЈ, касније преименованој у СЦГ. У социјалистичкој Југославији од 1946. до 1953. године није било законског прописа који је регулисао положај цркава и вјерских заједница. Све тада постојеће цркве и вјерске заједнице су наставиле своје постојање и дјеловање и њима је признаван статус правног лица. Први законски пропис који је у социјалистичкој Југославији уређивао материју правног положаја цркава и вјерских заједница донесен је на федералном нивоу 1953. и он је у погледу правног субјективитета предвиђао само да се новоформиране вјерске заједнице региструју код општинских органа унутрашњих послова. Током седамдесетих година 20. вијека, такође за вријеме социјалистичког поретка, федералне јединице у саставу СФРЈ донијеле су своје законе који су у основи преузели истовјетно рјешење из закона из 1953 – предвиђали су само да се новоформиране вјерске заједнице пријављују код локалног органа унутрашњих послова. Истовјетно је било и у Црној Гори. Материја слободе вјероисповијести и правног положаја вјерских заједница била је у том периоду у Црној Гори регулисана Законом о правном положају вјерских заједница из 1977. године. Будући да је тај закон усвојен у вријеме социјалистичког режима у коме је антирелигиозност фигурирала као подразумијевајући атрибут владајуће идеологије, не чуди што Закон из 1977. није експлицитно предвиђао да у то вријеме постојеће цркве и вјерске заједнице задржавају континуитет правног субјективитета. Ипак, он им је такав статус имплицитно признао одредбом по којој су пријаву надлежном

органу подносиле само новоосноване вјерске заједнице, дакле, према којој вјерске заједнице које су у време ступања на снагу тог закона постојале и дјеловале у Црној Гори нису биле у обавези да поднесу пријаву за регистрацију надлежном државном органу.

Године 2006. Црна Гора је на референдуму изгласала излазак из заједничке државе са Србијом. Од стицања независности Црна Гора је закључила Темељни уговор са Светом столицом који има карактер међународног уговора, као и уговоре о уређењу односа од заједничког интереса које је Влада ЦГ потписала са Исламском заједницом и Јеврејском заједницом. Тим споразумима је наведеним црквама и вјерским заједницама и њиховим организационим јединицама зајамчен правни континуитет и власништво над имовином. Са епархијама Српске православне цркве у Црној Гори, и поред њихове начелне спремности и жеље да се на једнообразан и суштински истовјетан начин као што је то учињено у случају других цркава и вјерских заједница регулишу питања од заједничког интереса, Влада ЦГ није закључила одговарајући споразум.

Иако је Закон из 1977. у низу својих одредби био превазиђен, његовој промјени није приступљено све до 2019. Власти Црне Горе су 2015. припремиле Нацрт закона који је Венецијанска комисија СЕ у Нацрту свог мишљења жестоко критиковала. Након почетног неуспјеха власти из 2015. године, постојала је нада да ће Влада Црне Горе предочене примједбе Венецијанске комисије студиозно проучити и пред вјерске заједнице и остале заинтересоване субјекте изаћи са боље и стручније припремљеним Нацртом. Но, то нажалост није био случај. Умјесто да одговорно и систематски у сарадњи са бенефицијарима будућих рјешења и кроз транспарентну и инклузивну јавну расправу приступе том задатку, власти Црне Горе створиле су нову и жестоку климу антирелигиозности која је посебно усмјерена ка Српској православној цркви и њеним црквеним субјектима у Црној Гори. На овом мјесту је изузетно важно указати на одређене политичке поруке које су се чуле са највиших државних позиција, а које су кореспондирале са утврђивањем и објављивањем Предлога закона о слободи вјероисповијести или увјерења и правном положају вјерских заједница. Парадигму таквог политичког миљеа изражава изјава предсједника Црне Горе који је на конгресу владајуће партије (ДПС) с почетка јуна мјесеца 2019. истакао како

је наступио моменат за исправку велике историјске неправде с почетка 20-ог вијека, и да ће се зато предано радити на обнови аутокефалности црногорске цркве, *по сваку цијену*. На тај начин, власти Црне Горе су јавности предочиле државни пројекат стварања нове и посебне православне цркве у Црној Гори! Осим што је такво државно мијешање у аутономни положај цркава и вјерских заједница недопустиво са становишта свих међународних стандарда људских права и основних слобода, нарочито у држави која је према свом Уставу секуларна и у којој постоји одвојеност државе и вјерских организација, посебно забрињава чињеница што је предсједник државе најавио успостављање такве тзв. ЦПЦ на штету епархија СПЦ у ЦГ. То је додатно било праћено његовим изјавама о томе како СПЦ тобоже спроводи великосрпску политику у ЦГ чиме се имплицира њено антидржавно дјеловање! Суштина таквих залагања и покушаја државног стварања нове државне православне црквене организације која би окупила припаднике црногорског народа, између осталог, се огледа и у насилном свођењу СПЦ искључиво на црквену организацију српског народа, па тиме и мањинску црквену организацију.

У веома осјетљивој атмосфери у децембру 2019. усвојен је Закон о слободи вјероисповијести или увјерења и правном положају вјерских заједница. Закон је еклатантан примјер директне и индиректне дискриминације, недозвољеног ограничавања слободе вјероисповијести, нарушавања аутономије цркава и вјерских заједница, и државног одузимања имовине који је искључиво усмјерен против епархија СПЦ у ЦГ. На овом мјесту желимо да Вам скренемо пажњу на два, по нашем мишљењу, најдрастичнија вида кршења слободе вјероисповијести и дискриминације на вјерској основи.

Новоусвојеним Законом о слободи вјероисповијести или увјерења и правном положају вјерских заједница суштински се негира правни субјективитет цркава и вјерских заједница које су дјеловале у ЦГ у вријеме раније важећег Закона из 1977, а према чијим одредбама нису биле у обавези да се пријаве надлежним органима, јер су на територији Црне Горе постојале и дјеловале много прије усвајања тог закона. Такве цркве и вјерске заједнице треба да поднесу пријаву за регистрацију, дакле суштински се присиљавају да се региструју, како би стекле нови правни субјективитет. То јасно

сугерише намјеру државних власти да се ускрати уживање слободе вјероисповијести у заједници вјерницима који припадају тим црквама и вјерским заједницама, јер *ex lege* губитак правног субјективитета таквих цркава и вјерских заједница значи да оне не би могле да уживају и остварују низ права и представљао би озбиљно нарушавање правне сигурности. Таква су рјешења дискриминаторна, јер се искључиво односе на Митрополију црногорско-приморску и остале епархије СПЦ у ЦГ, будући да је правни субјективитет Римокатоличкој цркви, Исламској заједници и Јеверској заједници које такође нису биле пријављене према одредбама Закона из 1977. изричито признат уговорима које су закључиле са државом. Таква рјешења у супротности су са Заједничким смјерницама Венецијанске комисије и OSCE/ODHIR о правном персоналитету вјерских заједница којима је изричито предвиђено да држава, у случају да нови закони не штите стечене интересе, мора да демонстрира објективне разлоге који би оправдали промјене у постојећем законодавству и да не задира у слободу вјероисповијести више него што је стриктно потребно у свијетлу тих објективних разлога.¹ У случају новоусвојеног Закона такви објективни разлози не само да нису демонстрирани, већ суштински не постоје, док, је, са друге стране, задирање у слободу вјероисповијести изузетно широко, јер ће епархије СПЦ у ЦГ или лишити правног персоналитета, или ће се оне, ако поднесу пријаву за регистрацију, сматрати новим правним субјектима, а што имплицира низ неизвјесности и отворених питања у погледу њихове имовине и до сада закључених правних послова.

О коликом је обиму задирања у слободу вјероисповијести ријеч јасно је не само по томе што из одредби Закона проистиче губитак правног субјективитета, већ и на основу тога што се прописује да су, као културна баштина Црне Горе, државна својина сви вјерски објекти и земљиште за које не постоје докази о праву својине вјерских заједница, а који су изграђени или прибављени из јавних прихода или заједничким улагањем грађана прије 1918. године! Осим што уноси изузетну дозу правне несигурности, јер, у условима када катастарских књига није било, није могуће обезбиједити доказе о власништву за вјерске објекте старе више вјекова, Закон таквим

---

¹ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODHIR) Joint Guidelines on the Legal Personality of Religious or Belief Communities adopted by the Venice Commission at its 99th plenary session (Venice, 13-14 June 2014), par.36

рјешењем непосредно крши права нарочито епархија СПЦ у ЦГ, јер је осталим црквама и вјерским заједницама које традиционално дјелују у ЦГ, а које са државом имају закључене споразуме, тим споразумима загарантовано власништво над њиховом имовином!!! На тај начин, Закон директно противрјечи и ставовима институције Специјалног извјестиоца за слободу вјероисповијести УН према којима преношење имовине црква и вјерских заједница на државу, нарочито у контексту регистрације, очигледно није у складу са међународним стандардима слободе вјероисповијести.² Без обзира на могућност евентуалног коришћења вјерских објеката који би прешли у државну својину од стране црква и вјерских заједница, јасно је да би било какво државно регулисање њиховог коришћења могло да омете слободно испољавање вјере. Уколико се томе дода контекст у којем је Закон усвојен, а који је изричито формулисао председник Црне Горе у чијим се ријечима јасно указује на државни пројекат стварања нове православне цркве у Црној Гори која би била државна црква етничких Црногораца, који иначе слободу вјероисповијести у потпуности и несметано остварују у оквиру епархија СПЦ у ЦГ, утолико је јасно да је основни циљ таквих рјешења заправо одузимање имовине епархијама СПЦ у ЦГ и њено превођење у власништво и/или заједничко коришћење неке нове државне цркве.

Након усвајања Закона, широм Црне Горе започели су масовни протести у виду мирних литија који су окупили стотине хиљада вјерника који су захтијевали стављање тог закона ван снаге. Умјесто да озбиљно размотре легитимне захтјеве протеста, а нарочито критике у којима је указивано да Закон није у складу с међународним стандардима слободе вјероисповијести, власти ЦГ су у својим изјавама исказале висок степен нетолеранције и неразумијевања оптужујући епархије СПЦ у ЦГ за антидржавно дјеловање, за тобожње ширење великосрпског национализма, а врхунац таквих излива нетолеранције и негирања аутономног устројства епархија СПЦ у ЦГ биле су изјаве премијера Црне Горе према којима је Црна Гора изложена бруталном нападу због масовних окупљања и према којима епархије СПЦ у ЦГ, будући да је сједиште СПЦ у Београду, присвајају Црну Гору у вјерско-идеолошком смислу и негирају црногорску независност! Током епидемије вируса корона,

---

² UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief , 22 December 2011, A/HRC/19/60

власти Црне Горе су грубо и дискриминаторно ограничавале слободу испољавања вјероисповијести примјењујући поједине мјере селективно и диспропорционално на штету вјерника епархија СПЦ у ЦГ, иако су мирни молитвени протести-лителије од стране организатора привремено прекинуте и прије појаве првих случајева коронавируса, што је несумњиво акт њихове изразите друштвене и грађанске одговорности. Црна Гора у доба епидемије није прогласила ванредно стање на основу којег би могла да ограничава Уставом и међународним уговорима зајамчена права укључујући и слободу вјероисповијести. Према Уставу Црне Горе, и без проглашења ванредног стања, слобода испољавања вјере може бити ограничена ако је то неопходно ради заштите живота и здравља људи, али само законом. У Црној Гори је међутим и прије званичног проглашења епидемије која је у правном смислу била подведена под ванредну ситуацију донесена Наредба за предузимање привремених мјера за спречавање уношења у земљу, сузбијање и спрјечавање преношења новог коронавируса којом је наложено вјерским заједницама да своје активности прилагоде актуелној епидемиолошкој ситуацији и да вјерске обреде врше без присуства вјерника!!! Дакле, и прије званичног проглашавања епидемије, донесена је наредба извршне власти којом је слобода испољавања вјере ограничена до те мере да је подразумијевала вршење вјерских обреда без вјерника. Каснијим поштравањима, односно ублажавањима мјера нису на адекватан начин уважавани различити аспекти слободе вјероисповијести и легитимни интереси цркава и вјерских заједница и вјерника који су неједнако третирани у односу на друге категорије становништва – примјера ради, правна и физичка лица која врше грађевинске радове могла су да организују рад тако што ће поштовати епидемиолошке мјере и социјалну дистанцу између запослених и друге мјере заштите и здравља на раду, а власници кућних љубимаца су током спровођења мјера забране кретања били изузети из цјелодневног важења таквих мјера. Врхунац ограничавања слободе вјероисповијести, дискриминације и селективног приступа, као и демонстрирања нетолеранције, па чак и грубе силе власти према СПЦ у ЦГ представљало је позивање на информативни разговор и полицијско задржавање митрополита црногорско-приморског који је вршио вјерску службу у храму без вјерника који су стајали изван храма, као и лишавање слободе владике будимљанско-никшићког и осморице свештеника СПЦ који су након обављене службе у храму која је била дозвољена и

вршена уз придржавање мјере обавезног растојања, оптужени да су, упркос забрани окупљања, предводили литије, а у суштини је ријеч било о спонтаном разилажењу вјерника након службе, при чему је огромна већина тих лица била испред вјерског објекта у којем је служба вршена. Сви описани догађаји били су праћени невјероватном количином богохуљења у средствима јавног информисања под контролом власти и говором мржње који је потицао од стране носилаца власти.

Ваша екселенцијо,

Имајући у виду све што је изложено, стојимо на становишту да је Црна Гора, нажалост, у свјетским размјерама, постала најдрастичнији примјер нетолеранције и дискриминације засноване на религији. Закон о слободи вјероисповијести или увјерења и правном положају вјерских заједница који је усвојен 2019. сročен је на начин којим се омогућава мијешање државе у послове и организацију вјерских субјеката, дискриминације епархија СПЦ у ЦГ, лишавања њиховог правног субјективитета и одузимања њихове имовине у циљу државног стварања некакве нове православне црквене организације. Епидемија вируса корона је од стране власти у Црној Гори грубо злоупотребљена за недозвољено задирање у слободу вјероисповијести. Вјерници СПЦ у ЦГ који су изложени грубој нетолеранцији и говору мржње дубоко су забринути због таквог развоја догађаја. Због тога сматрамо да би скретање пажње Генералној скупштини УН на садашњу ситуацију у Црној Гори кроз Ваш тематски извјештај могло да допринесе смиривању тензија и афирмацији дијалога кроз пуно поштовање слободе вјероисповијести. Високо цијенећи Ваш допринос заштити несметаног остваривања слободе вјероисповијести и борби против нетолеранције и дискриминације засноване на вјери, овом приликом изражавамо спремност да наставимо да Вас обавјештавамо о даљем развоју догађаја и, по потреби, да од Вас захтијевамо даље акције које су у складу с Вашим мандатом. Примите екселенцијо изразе нашег најдубљег поштовања.

У Подгорици,

29.06.2020. године

Директор

Владислав Бојовић